

The background of the entire page is a photograph of numerous human figures in various colors (blue, green, yellow, purple, etc.) standing on a light blue surface. The figures are slightly out of focus, creating a sense of depth. Overlaid on this image is a large, semi-transparent blue rectangle containing the title in white text.

VABAÜHENDUSTE ÜHISARUANNE INIMÕIGUSTE OLUKORRAST EESTIS

ÜRO neljas korraline ülevaatus
(Universal Periodic Review, UPR)

2025

Vabaühenduste ühisaruanne inimõiguste olukorrast Eestis

ÜRO neljanda perioodilise ülevaatus (UPR) 52. istungjärg 2026

Esitaja: Võrdse Kohtlemise Võrgustik.

Võrdse Kohtlemise Võrgustiku asutas 2013. aastal Eesti Inimõiguste Keskus. See koondab vabaühendusi, mis edendavad oma sihtrühmade võrdseid õigusi.

Võrgustiku liikmeteks on ja käesolevasse ühisaruandesse panustasid järgmised organisatsioonid: Eesti Inimõiguste Keskus, Lastekaitse Liit, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Feministeerium, Eesti LGBT Ühing, Eesti Vegan Selts, Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Pagulasabi, Naiste Tugi- ja Teabekeskus, URALIC Keskus ning Eesti Transinimeste Ühing. Aruanne keskendub nende organisatsioonide pädevusvaldkondadele.

Võrdse kohtlemise võrgustiku tegevust toetab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.

Vaenukõne ja vaenukuriteod

1. Eestis on vaenukõne õigusraamistik endiselt ebapiisav ega vasta rahvusvahelistele standarditele¹. Karistusseadustiku paragrahv 151 pakub vaid piiratud kaitset, liigitades vaenukõne väärteoks ja sedagi ainult juhul, kui see toob kaasa konkreetset kahju, ohu elule, tervisele või varale. Seetõttu kasutatakse nimetatud sätet harva, näiteks 2024. aastal registreeriti selle alusel vaid üks väärtegu ja üks kuritegu. Juunis 2023 algatas valitsus seaduseelnõu², millega muudetakse karistusseadustikku, kriminaalmenetluse seadustikku ja väärteomenetluse seadustikku ning see läbis esimese lugemise parlamendis 27. septembril 2023. Seaduseelnõuga nähakse ette karistus isikutele, kes õhutavad vaenu viisil, mis võib ohustada avalikku korda. Uue kaitstud alusena on lisatud puue, kuid samamoodi tuleks lisada kodakondsus, sooidentiteet, sooline eneseväljendus ja sootunnused.
2. Eestis puudub vaenukuritegude regulatsioon. Kui kuriteo toimepanemise motiiv on vaen kaitstud grupi vastu, käsitletaks seda eelnimetatud seaduseelnõus raskendava asjaoluna. Alates septembrist 2025 ei ole elnõu menetlus parlamendis edasi liikunud ja selle edasised sammud pole selged.

3. Soovitused

- a. jätkata seaduseelnõu menetlemist; kriminaliseerida vaenukõne nõuetekohaselt ja muuta vaen kui motiiv kuriteo raskendavaks asjaoluks;
- b. avada arutelu uute kaitstud tunnuste, näiteks kodakondsuse, sooidentiteedi, soolise eneseväljenduse ja sootunnuste lisamise üle.

Diskrimineerimine

4. Diskrimineerimisvastased õigusaktid on ebapiisavad ja nende rakendamine nõrk. Kuigi diskrimineerimine on põhiseadusega keelatud, ei paku võrdse kohtlemise seadus kõigile seaduses nimetatud gruppidele ühetaolist kaitset. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse³ järgi on sooline diskrimineerimine keelatud kõigis ühiskonnaelu valdkondades. Diskrimineerimine rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi või nahavärvuse alusel on keelatud peaaegu kõigis eluvaldkondades, kuid usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel on see võrdse kohtlemise seaduse⁴ kohaselt keelatud ainult töösuhete valdkonnas. Võrdse kohtlemise seaduses ei pakuta nendele rühmadele mingit kaitset

¹ Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon. [ECRI conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Estonia subject to interim follow-up \(ECRI järeldused soovituste rakendamise kohta Eestis, mille suhtes kohaldatakse vahepealseid järeelmeetmeid\)](#). 2024.

² Kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse elnõu (sätted vaenu õhutamise ja vaenukuritegude kohta). 2023.

³ [Soolise võrdõiguslikkuse seadus](#)

⁴ [Võrdse kohtlemise seadus](#)

valdkondades nagu eluase, tervishoid, sotsiaaltoetused, haridus, kaupade ja teenuste kättesaadavus. Seega ei ole nende diskrimineerimisjuhtumite puhul õigust saada nõu ja abi soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinikult ega võimalust nõuda kahju hüvitamist.

5. 2024. aasta mais saatis sotsiaalminister soolise võrdõiguslikkuse ja võrdsete võimaluste seaduse eelnõu ministeeriumitele, riiklikele institutsioonidele ning vabaühendustele konsulteerimiseks. Eelnõu eesmärk oli koondada võrdse kohtlemise seadus ja soolise võrdõiguslikkuse seadus üheks õigusaktiks. Seaduseelnõuga nähti ette võrdne ja kõikehõlmav kaitse diskrimineerimise eest kõikidel kaitstud alustel. Samuti sooviti laiendada sellega kaitstud tunnuste loetelu, näiteks oli plaan lisada sooidentiteet ja tervises seisund. Lisaks sooviti laiendada voliniku volitusi. Novembris 2024 tellis justiitsminister ootamatult erasektorilt paralleelse eelnõu. Alates septembrist 2025 on valitsuse järgmised sammud eelnõudega olnud ebaselged.

6. Soovitused

- a. jätkata soolise võrdõiguslikkuse ja võrdsete võimaluste seaduse eelnõu menetlemist või muuta võrdse kohtlemise seadust nii, et diskrimineerimine oleks keelatud kõikides valdkondades kõikidel alustel;
- b. lisada õigusaktidesse uued kaitstud tunnused, mis põhinevad põhiseaduse paragrahvil 12, aga ka tervises seisund, sooidentiteet, sooline eneseväljendus ja sootunnused.

Vabad valimised

7. Eestis on kõik kinnipeetavad seadusega automaatselt hääletamisõigusest ilma jäetud, mis tähendab, et kinnipeetavate valimisõigus on täielikult keelatud. See on vastuolus nii Eesti põhiseaduse kui ka Euroopa inimõiguste konventsiooniga⁵.
8. Puuetega inimesed on sisuliselt ilma valimisõigusest, kuigi see on vastuolus puuetega inimeste õiguste konventsiooniga. Kui kohus seab isiku täieliku eestkoste alla, loetakse automaatselt, et isikul puudub teovõime kasutada hääletamisõigust.
9. Suur hulk valimisjaoskondi on üksnes osaliselt ligipääsetavad. Siiski saavad inimesed valida eri valimisjaoskondade vahel ja paljud eelistavad e-hääletamist. Teave tegeliku juurdepääsetavuse kohta varieerub endiselt. Riiklik valimiste veebisait on ainult osaliselt või halvasti kättesaadav, sest teabe otsimine sellelt on raskendatud.
10. Märtsis 2025 võttis Riigikogu vastu põhiseaduse muudatuse⁶, millega tühistati Eestis elavate kolmandate riikide kodanike õigus hääletada kohalikel (kohaliku omavalitsuse) valimistel. Uute, alates 2025. aasta oktoobrist kehtivate eeskirjade

⁵ Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 3-15-403

⁶ Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus (nr 536 SE)

kohaselt säilitavad ainult Eesti kodanikud ja teiste ELi liikmesriikide kodanikud õiguse hääletada kohalikel valimistel. Kodakondsuseta elanikud võisid 2025. aasta valimistel endiselt hääletada, kuid kaotasid selle õiguse alates 2026. aastast. Mõned vaatlejad on seda reformi kritiseerinud integratsiooni ja demokraatliku kaasatuse nõrgendamise pärast, eriti pikaajaliste elanike puhul.

11. Soovitused

- a. muuta asjaomaseid seadusi nii, et hääletamiskeeld kehtiks ainult nende kinnipeetavate suhtes, kelle karistuses on see lisakaristusena kirjas⁷;
- b. tunnistada ebaseaduslikuks põhiseaduslik takistus, mille alusel isik, kelle kohus on tunnistatud teovõimetuks, ei saa hääletada; anda vaimse tervise probleemide ja intellektipuudega inimestele täielik õigus osaleda hääletamisprotsessis oma võimete kohaselt;
- c. teha valimisjaoskonnad ja teave valimiste kohta kättesaadavaks;
- d. võtta arvesse rahvusvaheliste ja Eesti ekspertide soovitusi, et tagada e-hääletuse läbipaistvus ning suurem usaldus selle vastu.

Kogunemis- ja ühinemisvabadus

- 12. 2024. aastal ilmnesisid esimesed märgid riigieelarve kärbetest, millega vähendati vabaühenduste ressursse, kuid kärped toimusid ka avalikus sektoris. Paljud kodanikuühiskonna organisatsioonid kogevad endiselt ebakindlust seoses riikliku rahastamise ajastuse, summa ja tingimustega. Poliitikakujundamise läbipaistvus ja sisuline konsulteerimine vabaühendustega on muutunud üha probleemsemaks. Kuigi avaliku arutelu raamistikud on olemas, jääb nende kohaldamine ebaühtlaseks. Sageli kutsutakse vabaühendusi seadusloomes osalema alles siis, kui peamised otsused on juba tehtud, või ilma selgituseta, kuidas nende panust arvesse võetakse.⁸
- 13. Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) on kehtestanud kogunemisvabaduse piiranguid Palestiina toetuseks korraldatud meelevaldustele, põhjendades seda riikliku julgeolekuga. Tartus keelas PPA kavandatud meelevalduse, kuid hiljem tunnistas kohus PPA otsuse õigusvastaseks⁹. Ühel eraldiseisval juhul määrati noortele trahv fraasi „jõest mereni“ kasutamise eest. Hiljem tühistas Riigikohus aga sanktsioonid, tehes otsuse protestijate kasuks¹⁰.

⁷ Euroopa inimõiguste konventsiooni protokolli nr 1 artikkel 3 keelab automaatselt ja diskrimineerivalt piirata isiku hääletamisõigust põhjusel, et ta on süüdimõistatud vang.

⁸ Civic Space Report 2025 („Kodanikuühiskonna tegutsemisruumi aruanne 2025“).

⁹ Tartu Administrative Court: Banning Palestinian protest was unlawful (Tartu Halduskohus: Palestiina protesti keelustamine oli ebaseaduslik)

¹⁰ Kaasuse veebileht, Eesti Inimõiguste Keskus. 2025.

14. Soovitused

- a.** tagada inimõigustega tegelevatele vabaühendustele kestlikud ja prognoositavad rahastamismehhanismid;
- b.** tugevdada riigi investeringuid kodanikuühiskonna sisulisse osalemisse poliitika kujundamise protsessides;
- c.** PPA peaks tagama, et meeleavaldajad saaksid kasutada oma õigust rahumeelsele kogunemisele ilma hirmutamise või karistusmeetmeteta.

Inimõiguste institutsioonid

- 15.** Vastutavate institutsioonide aktiivsus võrdõiguslikkusega seotud küsimustes on olnud piiratud. Pärast võrdõiguslikkuse teemade üleminekut Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumile ootavad vabaühendused, et vastutav minister võtaks selle valdkonna eest selgelt vastutuse, tagaks strateegilise juhtimise ning peaks aktiivset dialoogi avalikkuse, partnerite ja teiste sidusrühmadega. Endiselt tekitab muret soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku rahastamine, sest see on olnud ebapiisav, arvestades tema volituste ulatust.

16. Soovitus

- a.** Pidades silmas voliniku kohustuste võimalikku laienemist, tuleb tagada, et institutsioonile on tagatud piisavad rahalised ja inimressursid, et ta saaks oma volitusi tulemuslikult täita.

Pagulased ja varjupaigataotlejad

- 17.** Siseministerium on esitanud välismaalastele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse eelnõu, mis sisaldab plaane piirata taotlejate liikumist ühe maakonnaga ja käsitleda haldusakte üksnes e-posti teel ilma kinnituseeta saadetuna. ELi ja riiklike muudatuste ebaselge rakendamise tõttu tuleb jälgida nende mõju taotlejate õigustele.
- 18.** Eesti kohaldab sissesõidukeeldu jätkuvalt liiga jäigalt. Riigikohus tühistas 2025. aastal kolmeaastase sissesõidukeeldu, mille Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) oli varjupaigataotlejale kehtestanud. Nimelt leidis Riigikohus, et PPA ei suutnud hinnata individuaalseid asjaolusid ega tõendada meetme vajalikkust ja proportsionaalsust, hoolimata asjaolust, et taotleja oli seaduslikult riiki sisenenud, tegi täielikult koostööd ja ei kujutanud endast ohtu avalikule korrale ega riigi julgeolekule.
- 19.** Perekonna taasühinemise õiguse tõlgendamine on endiselt põhjendamatult piirav, eriti LGBTIQ-põgenike puhul. PPA lükkas 2024. aastal tagasi transsoolise pagulase taotluse taasühineda oma samast soost partneriga, viidates registreeritud partnerluse või abielu puudumisele, kuigi selline registreerimine on päritoluriigis

võimatu. Kirjeldatud lähenemisviis ei võta arvesse LGBTIQ-inimeste tegelikku olukorda ja võib rikkuda nii Eesti kui ka ELi inimõigustealaseid kohustusi.¹¹

- 20.** Probleeme on olnud ka LGBTIQ-inimeste vastuvõtutingimustega ja mõnel juhul haavatavate taotlejate menetlusõigustega. Ühel juhul ei andnud kinnipidamiskeskus transsoolisele varjupaigataotlejale hormoonravi jätkamiseks vajalikku retsepti ning seetõttu kulus üle kolme kuu, et saada vajalikud ravimid kohtumenetluse kaudu ja juriidilise esindaja abiga.
- 21.** Avaliku korra ja riikliku julgeoleku mõisted on muutunud keskseks nii rahvusvahelise kaitse kui ka Ukraina kodanike elamisloa menetlustes, jättes kohati varju põhiõigused ning õiguspõhimõtted. Eesti on keeldunud vaatamast läbi ajateenistusealiste meeste elamisloa taotlusi ja nõudnud dokumente, mida on võimatu saada. Hiljem on sarnaseid nõudeid kohaldatud ka varjupaigamenetlustes. Nende mõju on endiselt ebaselge ja nõuab hoolikat jälgimist.¹²

22. Soovitused

- a.** lõpetada äraütlevate varjupaigaotsuste järgne automaatne sissesõidukeelu kehtestamine ning tagada, et selliseid meetmeid kohaldatakse ainult pärast põhjalikku individuaalset hindamist, mis tugineb vajalikkusele ja proportsionaalsusele;
- b.** kaotada piirangud, mis takistavad LGBTIQ-pagulastel oma partneriga taasühineda, ja tunnustada alternatiivseid perekonnaelu tõendamise vorme juhtudel, mil seaduslik abielu või partnerluse registreerimine ei ole võimalik päritoluriigi diskrimineerivate seaduste tõttu;
- c.** hoiduda avaliku korra ja julgeoleku kasutamisest Ukraina pagulaste diskrimineerimise või väljaarvamise alusena ning tagada, et kõiki taotlusi hinnatakse individuaalselt kooskõlas inimõigustealaste kohustustega.

Sooline võrdõiguslikkus

- 23.** Eestis on sooline palgalõhe üks suuremaid ELis (2023. aastal 16,9%, ELi keskmine on 12,0%)¹³. Palgalõhe tuleneb eelkõige soostereotüüpidest, mis mõjutavad naiste ja meeste haridus- ja kutsevalikuid, karjäärivõimalusi, hooldustööde jagunemist ning tööandjate palga- ja personalipoliitikat¹⁴. Lisaks püsib vanemaealiste inimeste vaesuse osas sooline ebavõrdsus (vanemaealiste naiste suhtelise vaesuse määr on 47,9%, mis on peaaegu 21 protsendipunkti võrra kõrgem kui meeste puhul)¹⁵. Ka

¹¹ [Kaasuse veebileht](#), Eesti Inimõiguste Keskus. 2025.

¹² [Kaasuse veebileht](#), Eesti Inimõiguste Keskus. 2025.

¹³ [Eurostati palgalõhe statistika](#)

¹⁴ [Võrdse palga päev tähistab soolise palgalõhe vähenemist](#). Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. 2025.

¹⁵ [Euroopa Liidu Nõukogu soovitus Eestile 2023](#)

palgaerinevus on suurim 35–44-aastaste naiste seas, mis enam-vähem vastab lastekasvatamise vanusele¹⁶, kuid 25–49-aastaste naiste palga- ja karjääritingimused on halvemad kui meestel, isegi kui neil ei ole lapsi¹⁷. Kuigi pikk vanemapuhkus on heldelt tasustatud, toob see sageli kaasa naiste aeglasema liikumise karjääriredelil – vaid 36,8% alla kolmeaastastest lastest osales 2024. aastal ametlikus lapsehoius¹⁸.

- 24.** Puuduvad kohustusliku lastehoiuteenuse sätted – kuigi omavalitsused on seadusega kohustatud pakkuma igale alates 18 kuu vanusele lapsele lasteaiakohta, on mõnel omavalitsusel sellega raskusi, sest kohti ei jätku¹⁹. Kuna hoolduskoormus mõjutab naisi rohkem kui mehi²⁰, võib naiste karjääri mõjutada ka paindliku ja taskukohase hoolduse kättesaadavus muude ülalpeetavate sugulaste jaoks (nt eakad ja erivajadustega inimesed). Teine palgalõhe põhjus on väga suur sooline segregatsioon tööturul²¹. Soolise palgalõhe vähendamiseks on astutud samme, sealhulgas on välja töötatud digitaalse töövahendi prototüüp²², mis aitab tööandjatel analüüsida palgalõhet oma ettevõttes ja teha teadlikke palgaotsuseid²³.
- 25.** Eestis on tehtud edusamme naistevastase vägivalla vastu võitlemisel, eelkõige ohvrite tugiteenuste arendamisel, kuid probleeme jagub. Seksuaalsete rünnakute puhul on suur tõendamiskoormus ja karistused kipuvad olema leebed. 2025. aasta augustis valmis Justiitsministeeriumis nõusolekuseaduse eelnõu, milles on nn jah-mudel. Eelnõus määratletakse vägistamist eelkõige nõusoleku puudumise alusel. Seaduseelnõus on sätestatud ka olukorrad, kus ei saa eeldada vabatahtliku ja sõnaselge nõusoleku olemasolu.
- 26.** Abiellumis- ja nõusolekuea õigusraamistik on paranenud. Abiellumisea alampiir on nüüd 18 aastat ilma eranditeta. Alates 1. juunist 2022 tõsteti nõusolekuea alampiiri 14 aastalt 16 aastale.
- 27.** Vaenulikkude ja halvustavat suhtumist naistesse ning naiste õiguste teemadesse näidatakse üles Riigikogu tasandil. Näiteks naeruvääristavad ja alavääristavad Riigikogu liikmed selle teema vajalikkust²⁴.

28. Soovitused

- a.** jätkata nõusolekuseaduse eelnõu (nn jah-mudeli) menetlemist;

¹⁶ Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja juurdepääsetavuse statistika veebisait

¹⁷ Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja juurdepääsetavuse statistika veebisait

¹⁸ Eesti sotsiaaluuring 2024 Eesti Statistikaamet.

¹⁹ Euroopa Liidu Nõukogu aruanne Eesti kohta 2025

²⁰ Nähtamatu osa majandusest: mis on tasustamata hooletöö hind? PRAXIS. 2024.

²¹ Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja juurdepääsetavuse statistika veebisait

²² Palgapeegel. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. 2025.

²³ Euroopa Liidu Nõukogu aruanne Eesti kohta 2025

²⁴ Täiskogu istung, 20. märtsi 2025. aasta stenogramm

b. rakendada meetmeid, sealhulgas ajutisi erimeetmeid, et edendada tegeliku soolise võrdõiguslikkuse saavutamist, eelkõige seoses soolise palgalõhe ja hoolduskohustuste ebavõrdse jaotusega.

Puuetega inimesed

29. Puude riiklik määratlus on endiselt kitsam kui puuetega inimeste õiguste konventsiooniga kehtestatud määratlus. Nagu eelmisel aruandeperioodil märgitud, on puude hindamise haldusmenetluste muutmise tõttu paljud lapsed ja täiskasvanud, keda varem tunnistati puuetega isikutena, selle staatuse kaotanud. Samuti on statistiliselt märgatavalt vähenenud nende isikute arv, keda ametlikult tunnistatakse puuetega inimesteks. Alates 2018. aastast on Eesti Puuetega Inimeste Koda väljendanud muret hindamistavade muutuste pärast, eelkõige korduvhindamiste puhul, kus otsused on sageli ebapiisavalt põhjendatud. 2015. aastal oli hinnanguliselt 145 000 inimest ehk 11% elanikkonnast tunnistatud puuetega inimesteks. Juuniks 2025 oli see arv kahanenud 104 000-le ehk 7,6%-le elanikkonnast. Niisugune vähenemine näitab, et suur hulk abivajajaid ei saa enam asjakohast abi, sest juurdepääs paljudele riiklikele ja munitsipaalteenustele ning toetustele sõltub endiselt ametlikust puude raskusastme määramisest.

30. Eestis ei ole puuetega naiste olukorda käsitlevaid õigusakte ega riiklikku poliitikat ning nende olukorra kohta ei ole tehtud uuringuid²⁵. Õigusaktides ei kasutata mõistet „mitmekordne diskrimineerimine“. Puuetega naiste õigused ei ole seostatud naiste õigustega ja see näitab, et soolist aspekti ei ole tegelikult arvesse võetud.

31. Sotsiaal-, haridus- ja tervishoiusüsteemi vahel on endiselt suured koordineerimislüngad. Ühe ja sama abivajava lapse jaoks koostavad eri spetsialistid paralleelselt eri kavasid, ilma et nad jagaks omavahel andmeid, rakendaks neid kavasid ühiselt ning kooskõlastaks hindamist. Tegelikuses ei taga ükski institutsioon puuetega laste integreeritud juhtumikorraldust ja teabevahetus on minimaalne. Seetõttu lasub põhivastutus toetuse koordineerimise eest perekonnal, mis tähendab suurt täiendavat halduskoormust ja takistab puuetega laste õiguste tõhusat teostamist.²⁶

32. Ligipääsetavuse osas on märkimisväärsed piirkondlikke erinevusi. Ligipääsetavaid eluruume on väga raske leida ja ligipääsetavus vanemates korterimajades on lahendamata. Ehitusseadustikul põhineva määruse „Ligipääsetavuse nõuded ehitisele“ (2026) reguleerimisala hõlmab järgmisi elamuid: kolme või enama korteriga elamud, välja arvatud ridaelamud; hoolekandetasutuste hooned; ühiselamud.

²⁵ ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport Eesti Puuetega Inimeste Koda. 2019.

²⁶ ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne: Eesti valitsusväliste organisatsioonide täiendused, kommentaarid ja ettepanekud. 2023.

- 33.** Ühistranspordiseadus ei kohusta vedajaid tagama liikumispuudega inimestele juurdepääsu. Üks peamisi vedajaid Lux Express tegi oma ajaloo suurima hanke, kuid bussid võimaldavad ainult iseseisvat sisenemist. See tähendab, et ratastoolid tuleb kokku panna, mis halvendab ratastoolikasutaja ligipääsu. Enamik maakonnaliinidel sõitvaid busse on ratastooliga liiklejatele ligipääsmatud²⁷. Vaid väike osa valgusfooridest on varustatud helisignaalidega.
- 34.** Linnakeskkonnas on vähe reljeefkirjaga või hea kontrastiga suunaviitasid ja punktikirjas viidad puuduvad pea täielikult. Punktiki ja kombitav trükk on teataval määral kasutuses Tartu ja Pärnu linnaruumis, kuid mitte Tallinnas, näidates seega piirkondlikke erinevusi. See muudab pimedate inimeste iseseisva liikumise ja orienteerumise peaaegu võimatuks²⁸.
- 35.** ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 12 „Võrdne tunnustamine seaduse ees“ on Eestis ratifitseeritud deklaratsiooniga. Eesti kasutab asendava otsustamise mudelit, mis annab puuetega inimese asemel otsustusõiguse tema seaduslikule eestkostjale²⁹. Eestis puuduvad õiguslikud sätted toetatud otsustamise kohta. Teovõime puudumine kahjustab üksikisiku õigusi ja huve³⁰. Viimase kümne aasta jooksul on eestkoste alla antud täiskasvanute arv kahekordistunud (2958-lt 2013. aastal 6036-le 2023. aastal); seda suundumust ei saa praegu olemasolevate andmetega adekvaatselt seletada. Täielik eestkoste määratakse palju sagedamini kui osaline eestkoste.³¹
- 36.** Kohalike omavalitsuste erineva suutlikkuse tõttu ei põhine puuetega inimestele osutatavad teenused nende õigustel. Puudub tõhus järelevalvesüsteem selle üle, kas kohalikud omavalitsused suudavad pakkuda piisavat abi inimeste õiguste kaitseks. Teenuste kättesaadavus sõltub põhjendamatult palju puuetega inimese võimest abi otsida, mitte abivajadusest.
- 37.** Erihoolekandeteenuste järjekorrad ei võimalda kasutajal valida teenuseosutajat ega teenuse osutamise aega³². Erihoolekandeteenuste kvaliteet ei vasta alati seadusega kehtestatud nõuetele või ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni põhimõtetele³³. Lisaks on teenused endiselt alarahastatud ja ootejärjekorrad pikad. Viimastel aastatel ei ole teenusekohtade arvu ega rahastamist oluliselt suurendatud.
- 38.** 2025. aasta 28. juunil jõustus täielikult toodete ja teenuste ligipääsetavuse seadus, mis kohustab ka erasektorit pakkuma juurdepääsetavaid veebisaite ja tehnilisi lahendusi. Isegi kui õigusaktid on vastu võetud, ei taga see

²⁷ ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport. 2019.

²⁸ Eesti Pimedate Liidu eksperdiarvamus. Eesti Puuetega Inimeste Koda. 2020.

²⁹ Frolik, L. A., Whitton, L. S. The UPC Substituted Judgment / Best Interest Standard for Guardian Decisions: a Proposal for Reform. University of Michigan Journal Law Reform, Vol 45, 739. 2012.

³⁰ ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport. 2019.

³¹ Eesti Puuetega Inimeste Koja võrgustiku ettepanekud seoses Sotsiaalministeeriumi tellimisel koostatud uuringuga „Täisealiste eestkostekorralduse uuring Eestis“ 2024.

³² ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport. 2019.

³³ Õiguskantsleri arvamus. 23.8.2019, nr 7-9/190891/1904137.

kasutusmugavust ning teadmiste puudumise ja puuetega inimeste vajaduste tõttu on kogu protsess endiselt pooleli.

- 39.** Puuduvad ühised standardid selle kohta, kuidas osutada viipekeeletõlke teenuseid. Kurtide kogukonna ja Eesti puuetega inimeste liikumise meelehärmiiks on Tartu Ülikool lõpetanud viipekeeletõlkide ülikoolihariduse pakkumise³⁴.
- 40.** Koolides ja lasteaedades on puudus vajalike oskustega õpetajatest, abiõpetajatest ning tugispetsialistidest. Seetõttu ei saa tuge umbes kolmandik lasteaialastest ja veerand algkoolilastest, kes seda vajavad. Ülikoolide õppekohtade ja lõpetajate arv on samuti ebapiisav, et rahuldada lähiaastate nõudlust spetsialistide järele.³⁵
- 41.** Kuna Eestis kasvab hooldust vajavate inimeste arv ja ametlike hooldusteenuste kättesaadavus on piiratud, on hooldajate koormus muutunud ebaproportsionaalselt suureks – nii hoolduse osutamise kui ka sellega seotud kulude katmise poolest. Lisaks on vaesus sageli tihedalt seotud rahuldamata vajadustega pikaajalise hoolduse järele. 2023. aastal toimunud hooldereformi eesmärk oli tagada, et hooldekodu koht oleks taskukohane keskmise pensioni saajale. Hinnanguliselt ei suuda siiski iga kolmas inimene katta oma osa hooldekodu koha kuludest – ei oma pensionist ega ka lisahüvitisega, mida kohalikud omavalitsused keskmise pensioni vahe katmiseks pakuvad.³⁶

42. Soovitused

- a.** viia puude määratlus vastavusse ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooniga;
- b.** teha uuringuid puuetega naiste õiguste teostamise kohta Eestis;
- c.** tagada puuetega lastele ja täiskasvanutele võrdne ja piisav sotsiaalne kaitse omavalitsuste tasandil, lähtudes nende vajaduste hindamise ühisest metoodikast; võtta kasutusele omavalitsuse teenuste osutamise toimivad järelevalvemehhanismid;
- d.** parandada puuetega inimeste juurdepääsu eluasemele, sealhulgas sotsiaalkorteritele;
- e.** võtta kasutusele meetmeid, et muuta avalikud ruumid ligipääsetavaks ja viia ühistranspordiseadus kooskõlla ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooniga;
- f.** kehtestada eeltingimused üleminekuks asendava otsustamise mudelilt toetatud otsustamise mudelile ja kaaluda ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimisel välja antud artikli 12 deklaratsiooni tagasivõtmist;
- g.** tagada, et hooldusasutustes elavatele inimestele osutatakse kvaliteetseid ja kättesaadavaid terviseteenuseid;

³⁴ Kodanikuühiskonna kommentaarid riigi vastusele Eesti esialgse aruandega seotud küsimuste loetelule. Eesti Puuetega Inimeste Koda. 2020.

³⁵ Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. Riigikontroll. 2020.

³⁶ Hooldereformi auditi aruanne. Riigikontroll. 2025.

h. arendada kvaliteetseid ja paindlikke hooldusvõimalusi, vähendades puuetega laste ja täiskasvanute sugulaste hoolduskoormust ning võimaldades neil aktiivselt osaleda tööturul ja ühiskonnaelus;

i. tagada kuulmispuudega inimestele piisav juurdepääs viipekeeletõlkele;

j. tagada piisav toetus eriteenuste osutamiseks, et kaasavat haridust saaks tõhusalt rakendada.

LGBTIQ-teemad

43. Eesti kehtestas 2023. aastal esimese Balti riigina abieluvõrdsuse. Lisaks on valitsus koostöös kodanikuühiskonnaga välja töötanud LGBTIQ-inimeste võrdsete võimaluste edendamise põhimõtted ja tegevuskava 2025–2030, mis ootab 2025. aasta septembri seisuga vastuvõtmist³⁷.

44. LGBTIQ-inimesed seisavad tervishoiusüsteemis endiselt silmitsi märkimisväärsete takistustega, sealhulgas väheteadlike ja ebapiisava väljaõppega tervishoiutöötajatega. Enamik tervishoiutöötajaid on tunnistanud, et nende koolitus ei valmistanud neid piisavalt ette tööks LGBTIQ-patsientidega³⁸.

45. Tervishoiuteenuste osutajate seas puudub ühtne arusaam seoses intersooliste lastega. Kuna seda küsimust ei ole Eestis uuritud, ei saa hinnata, kas soo korrigeerimise protseduurid toimuvad isiku teadlikul nõusolekul, eriti intersooliste laste puhul. Puudub teave selle kohta, kas ja kui paljudele intersoolistele lastele tehakse pöördumatuid meditsiinilisi soo korrigeerimise protseduure.

46. Soolise ülemineku protsess on Eestis endiselt liiga keerukas, bürokraatlik ja raskesti ligipääsetav. Üks peamisi probleeme, millega transinimesed silmitsi seisavad, on ebaproportsionaalselt pikk ooteaeg seadusliku soo õigusliku tunnustamise ja transsoolistele mõeldud tervishoiuteenuste saamiseks. Praegu on keskmine ooteaeg niisuguse tervishoiuteenuse saamiseks ligikaudu kaks kuni kolm aastat, samas kui soomarkeri ja sellega seotud isikuandmete muutmine ametlikes dokumentides võtab hinnanguliselt neli kuni viis aastat. Seevastu *cis*-soolistest Eesti kodanike puhul on keskmine ooteaeg isikuandmete ajakohastamiseks juriidilistes dokumentides ligikaudu 30 päeva. Olukord on tõsine ning kahjustab otseselt transinimeste heaolu ja inimõigusi Eestis.

47. Eesti inimõigusorganisatsioonide eestvedamisel on saavutatud piiratud edu. Sotsiaalminister võttis 2025. aasta septembris vastu uue määruse „Soolise ebakõla kohta otsuse tegemise tingimused ja kord“. Selle raamistiku järgi ei sõltu soolise üleminekuga seotud tervishoiuteenuste kättesaadavus enam geneetilisest testimisest ega ministri loast. Siiski ei ole vastavat reformi tehtud soo õigusliku

³⁷Vabariigi Valitsuse otsus „LGBTIQ-inimeste võrdsete võimaluste edendamise aluspõhimõtted ja tegevuskava 2025–2030 heakskiitmine“

³⁸Tervishoiutöötajate ja -tudengite hoiakud ja teadlikkus seoses LGBTI inimestega. Uuringu aruanne. PRAXIS. 2023.

tunnustamise valdkonnas, kus endiselt puudub enesemääramise põhimõttel rajanev menetlus.

48. Valitsus ei ole piisavalt uurinud ega käsitlenud LGBTIQ-küsimusi haridusvaldkonnas ja koolikeskkonnas ning see probleem vajab kiiret tähelepanu. Nii riiklikus õppekavas kui ka õpetajakoolituses puudub nende teemade alane haridus. Lisaks on tunduvalt sagenenud kiusamine. Nende LGBTIQ-õppurite osakaal, kes on kooli ajal kogenud kiusamist, naeruvääristamist, narrimist, solvanguid või ähvardusi, kasvas 38%-lt 2019. aastal 65%-le 2023. aastal³⁹. Põhimõtete ja tegevuskava vastuvõtmine peaks lahendama mõne neist probleemidest, sest see sisaldab konkreetseid nõudeid ja meetmeid koolidele.

49. Soovitused

a. võtta vastu LGBTIQ-inimeste võrdsete võimaluste edendamise aluspõhimõtted ja tegevuskava 2025–2030 ning tagada selle täielik rakendamine;

b. kõigi kooliastmete õppekavades tuleb käsitleda tõrjutud rühmade võrdse kohtlemise teemat; õppematerjalides peaks kasutama neutraalset lähenemisviisi LGBTIQ-teemadele, nt perekonna-, tervise- ja seksuaalharidusega seotud teemade raames, hõlmates tõenduspõhiseid ja hinnanguvabu seisukohti seksuaalse ja soolise mitmekesisuse kohta kui eri teemade loomulikku osa;

c. LGBTIQ-patsientide vajadusi käsitlev teave tuleks lisada tervishoiutöötajate koolitusse; meditsiinalas esmases ja täienduskoolituses tuleks võtta kasutusele inimõigustel põhinev lähenemisviis;

d. uurida intersooliselt sündinud laste olukorda ja kohtlemist ning tagada, et nende inimõigusi ei rikutaks pöördumatute, meditsiiniliselt ebavajalike ja sunniviisiliste meditsiinitavade kaudu; pakkuda meditsiinitöötajatele sel teemal ajakohast koolitust;

e. võtta vastu sootunnustamise raamistik, milles austatakse täielikult enesemääramise põhimõtet.

Lapsed ja noored

50. Laste ja noorte osalemine on endiselt murettekitavalt kasin, eelkõige haavatavate sihtrühmade, näiteks lastekaitsetöoga kokkupuutuvate, sh asendushooldusel viibivate laste ja noorte hulgas. Uuringud näitavad, et isegi kui lapsi kaasatakse, on osalemine pigem passiivne ja laste arvamused on puudulikult dokumenteeritud või ebapiisavalt analüüsitud.^{40 41}

³⁹ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. „LGBTIQ Equality at a Crossroads: Progress and Challenges“ (LGBTIQ võrdõiguslikkus teelahkmel: edusammud ja väljakutsed). 2024.

⁴⁰ Lapse hääl lastekaitsetöös – laste osalemiskogemused 2021.

⁴¹ Saarnik, H ja Sindi, I. (2021) Asendushooldusel kasvavate laste osalemiskogemused nende elu puudutavates otsustes. MTÜ Lastekaitse Liit

- 51.** Eestis on regionaalne ebavõrdsus. Selle süvenemine on endiselt suur väljakutse ning lapse õigused ja heaolu on riigis ebaühtlaselt tagatud. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elukohast. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises ja teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel.⁴²
- 52.** Pärast haldusreformi on lastekaitsetöötajate arv vähenenud, kuigi abi vajavate laste arv on kasvanud. Lastekaitsetöötajate ülekoormus ja läbipõlemise oht on endiselt tõsine probleem. Murettekitav uus arengusuund on laste õiguste vastase retoorika ja liikumiste levik, mis levitavad väärinformatsiooni lastekaitsetöö kohta. Sellised narratiivid võivad õõnestada avalikkuse usaldust lastekaitse süsteemi vastu ja heidutada üksikisikuid teatamast juhtumitest, kus laps võib vajada abi.⁴³
- 53.** Tõhusate meetmete väljatöötamiseks on vaja asja- ja ajakohast statistikat. Endiselt on peavoolustatistikas vähe statistikat laste kohta, lastega seotud andmed on killustunud ja laste osalemise, nende endi hinnangute ja arvamuste kohta on andmeid vähe. Asjakohased andmebaasid ei ole veel omavahel ühendatud.
- 54.** Muretsema paneb tõik, et laste seksuaalne kuritarvitamine moodustab Eestis enamiku seksuaalkuritegudest. Justiitsministeeriumi 2023. aasta kuritegevuse statistika kohaselt olid 731 registreeritud seksuaalkuriteost 637 seotud lapsohvritega. Asjaolu, et neist ligi poole panid toime perekonnaliikmed või lähisugulased, näitab tugevat seost seksuaal- ja perevägivalla vahel.⁴⁴
- 55.** Puudega laste arv on viimase kümne aastaga kasvanud, kuid nende diskrimineerimisvastane kaitse, kaasamine ja abi on endiselt ebapiisavad ning juurdepääs haridusele piiratud. Juunis 2025 võttis Eesti vastu seaduse, millega laiendatakse puudega laste toetust kuni 18-aastastele lastele. Alates 1. veebruarist 2027 ei nõuta puudega lastelt enam töövõime hindamist 16-aastaselt. Selle asemel jätkub puude raskusastme hindamine kuni täiskasvanueani, mis tagab perekondadele sujuvama toetuse ja süsteemide õiglasema ühtlustamise. Ka harvikaigustega lapsed saavad toetust kuni 18. eluaastani, isegi kui nende puude raskusastet ei ole ametlikult hinnatud.
- 56.** Laste vaimne tervis on Eestis endiselt kriitilises olukorras ning puudub selge ja koordineeritud tugisüsteem. Andmete kohaselt on üle poole 15–17-aastastest tütarlastest depressiooni või ärevusehäire ohus, samas kui juurdepääs vaimse tervise teenustele on endiselt killustatud⁴⁵. Kogu riigis on puudus laste ja noorukite psühhiaatritest, samuti koolipsühholoogidest ning vaimse tervise õdedest. 2021 aastal muudeti psühhiaatrilise abi seadust, mille tulemusel on kaalutlusvõimelisel lapsel õigus pöörduda psühhiaatri poole ilma oma seadusliku esindaja nõusoleku või kohtu loata. See samm oli küll edumeelne, kuid eraldiseisvalt ebapiisav.
- 57.** Kuigi alates aastast 2018 tuleneb sotsiaalhoolekande seadusest perepõhise asendushoolduse eelistamise kohustus ja riik on viimastel aastatel aktiivselt

⁴² Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017 ja Lapse vajaduspõhine miinimumelatis – lõpparuanne. 2020.

⁴³ Eesti Lastekaitse Liidu ekspertide panus. 2025.

⁴⁴ Riiklik statistika – kuritegevus Eestis 2023

⁴⁵ Eesti laste vaimse tervise uuring 2024

panustanud hooldusperede värbamisse, on asenduskodus ja perekodus endiselt kokku 762 last, hooldusperes sh perekonnas hooldamisel 154 last. 2022. aasta seisuga oli Eestis asendushooldusel kokku 2319 isikut (eestkostja perekonnas 1403 last ja uude perre lapsendati 20 last).⁴⁶

58. Soovitused

- a. edendada laste ja noorte osalemist otsustusprotsessides ning avalikus elus, tagades, et nende seisukohti võetakse neid mõjutavates küsimustes asjakohaselt arvesse;
- b. tõhustada tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussektori vahelist koordineerimist, et tagada kõigile lastele – olenemata nende elukohast või hariduslikest erivajadustest – võrdne juurdepääs tugiteenustele ja nende teenuste kvaliteet ning tugevdada valdkondade koostööd;
- c. tagada, et kõigis kohalikes omavalitsustes oleks piisav arv kvalifitseeritud lastekaitsetöötajaid, rahuldamaks laste ja perede vajadusi;
- d. parandada lastekeskse teabe kogumist, töötlemist ja avaldamist;
- e. võidelda lastevastase seksuaalvägivalla vastu õiguslike meetmete, teadlikkuse suurendamise ja ennetustegevuse abil, mis edendavad positiivseid, vägivallatuid ning kaasavaid kasvatusmeetodeid;
- f. tugevdada laste ja noorukite vaimse tervise tugisüsteemi, laiendades teenuste kättesaadavust, suurendades vaimse tervise spetsialistide arvu ning tagades varajase sekkumise ja nõustamise kättesaadavuse kõigis piirkondades;
- g. arendada ja laiendada perepõhist asendushooldust, tagades kvaliteetse asendus- ja järelhoolduse ning vähendades institutsionaliseerimist, eriti alla kolmeaastaste laste puhul.

Veganid

59. Eesti seadused ei paku piisavat kaitset diskrimineerimise vastu veendumuste alusel, mis inimõiguste standardite kohaselt hõlmavad ka veganlust. Kuigi põhiseadus keelab diskrimineerimise veendumuste alusel kõigis eluvaldkondades, kohaldatakse võrdse kohtlemise seadust ainult töösuhetes. Seetõttu ei hõlma see enamikku diskrimineerimisjuhtumeid, millega veganid puutuvad kokku koolis, haiglas või vanglas.
60. Õiguslikult ja praktikas on täistaimetoidu pakkumine Eesti koolieelsetes lasteasutustes endiselt ebaselge, sest olemasolevad reeglid ja tavad on vastuolulised. Eesti lasteaedade toitlustamist reguleerivad „Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis“, mille kohaselt peab üks kolmandik valguvajadusest olema kaetud loomsete toodetega. Samas ei ole Terviseameti sõnul lasteaedadel keelatud pakkuda veganimenüüd, kui see on

⁴⁶ Eesti Lastekaitse Liidu ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne: Eesti. 2023.

lapsevanemaga kokku lepitud. Koolides on olukord mõnevõrra parem, kuid mitte tänu süsteemsele toetusele, vaid seetõttu, et kooliealised lapsed teevad oma toiduvalikuid üldjuhul iseseisvamalt.⁴⁷

61. Soovitused

- a.** tagada õigusnormidega, et veganid saavad haiglates, koolides, lasteaedades, laste suvelaagrites, sõjaväeteenistuses ja vanglates sellist toitu ning muud varustust, sealhulgas arstiabi, mis vastab nende veendumustele;
- b.** tagada, et kui menetletakse soolise võrdõiguslikkuse ja võrdsete võimaluste seaduse eelnõu või muudetakse võrdse kohtlemise seadust, siis laiendatakse kaitset veendumuste alusel kõigile eluvaldkondadele ning et veganlust tunnustatakse sõnaselgelt selle kaitse alla kuuluvana;
- c.** tagada, et riiklikes toitumissuunistes oleksid selged ja tõenduspõhised juhised tervisliku taimepõhise toitumise kohta neile, kes järgivad veganlikku eluviisi;
- d.** avalike asutuste sööklatel peaks olema seaduslik kohustus pakkuda iga päev vähemalt ühte veganirooga, olenemata sellest, kas veganist klient on eritoitu nõudnud või mitte.

⁴⁷ Kui te otsustasite teistmoodi elada, siis kannatage: institutsioonide valmisolek toetada kestlikumat eluviisi veganitest lapsevanemate vaatest Eesti Vegan Selts. 2024